

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ КЛАСТЕРНО-МЕРЕЖНИХ СТРУКТУР

© 2015 СОКОЛОВСЬКИЙ С. А., ЧЕРКАШИНА М. В., НАУМЕНКО М. О.

УДК 338.47

Соколовський С. А., Черкашина М. В., Науменко М. О. Управління розвитком кластерно-мережних структур

Економіка, що формується на основі кластерів, – це модель конкурентоспроможної та інвестиційно привабливої економіки, яка забезпечує високий рівень та якість життя населення. Кластерні об'єднання є необхідними, оскільки процеси інновації вимагають ресурсів і компетенції, які перебувають часто за межами окремо взятої компанії. Кластерні механізми (або локальні мережі територіально-виробничої системи) є джерелами та факторами економічного зростання територій. Управління розвитком кластерно-мережних структур є основою забезпечення імпульсу розвитку будь-якої країни, як із розвинутою економікою, так і такою, що розвивається.

Ключові слова: кластер, кластерно-мережні структури, стратегічне управління, інвестиційно приваблива економіка.

Табл.: 1. **Бібл.:** 8.

Соколовський Сергій Анатолійович – кандидат технічних наук, заступник начальника Національної академії Національної гвардії України (пл. Повстання, 3, Харків, 61001, Україна)

Черкашина Майя Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, завідувачка кафедри менеджменту та військового господарства, Національна академія Національної гвардії України (пл. Повстання, 3, Харків, 61001, Україна)

Науменко Марія Олексіївна – кандидат економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту та військового господарства, Національна академія Національної гвардії України (пл. Повстання, 3, Харків, 61001, Україна)

УДК 338.47

UDC 338.47

Соколовский С. А., Черкашина М. В., Науменко М. А. Управление развитием кластерно-сетевых структур

Економика, формирующаяся на основе кластеров, – это модель конкурентоспособной и инвестиционно привлекательной экономики, которая обеспечивает высокий уровень и качество жизни населения. Кластерные объединения необходимы, поскольку процессы инноваций нуждаются в ресурсах и компетенции, которые находятся зачастую за пределами отдельно взятой компании. Кластерные механизмы (или локальные сети территориально-производственной системы) являются источниками и факторами экономического роста территорий. Управление развитием кластерно-сетевых структур является основой обеспечения импульса развития любой страны, как с развитой экономикой, так и развивающейся.

Ключевые слова: кластер, кластерно-сетевые структуры, стратегическое управление, инвестиционно привлекательная экономика.

Табл.: 1. **Библ.:** 8.

Соколовский Сергей Анатольевич – кандидат технических наук, заместитель начальника Национальной академии Национальной гвардии Украины (пл. Восстания, 3, Харьков, 61001, Украина)

Черкашина Майя Викторовна – кандидат экономических наук, доцент, заведующая кафедрой менеджмента и военного хозяйства, Национальная академия Национальной гвардии Украины (пл. Восстания, 3, Харьков, 61001, Украина)

Науменко Мария Алексеевна – кандидат экономических наук, профессор, профессор кафедры менеджмента и военного хозяйства, Национальная академия Национальной гвардии Украины (пл. Восстания, 3, Харьков, 61001, Украина)

Sokolovskyi S. A., Cherkashyna M. V., Naumenko M. O. Management of Development of Cluster-Networking Structures

Being formed as a clusters-based one, is a model of an competitive and investment-attractive economy, which provides a high level and quality of life of the population. Cluster associations are necessary because innovation processes need resources and competencies that often are out of reach for a single company. Cluster arrangements (or local networks of production system area) are the sources and factors of economic growth of territories. Management of development of cluster-networking structures form the basis of the momentum for development of any country, whether with advanced, or developing economy.

Key words: cluster-networking structures, strategic management, investment-attractive economy.

Tabl.: 1. **Bibl.:** 8.

Sokolovskyi Serhii A. – Candidate of Sciences (Engineering), Deputy Head of the Department, The National Academy of the National Guard of Ukraine (pl. Povstannya, 3, Kharkiv, 61001, Ukraine)

Cherkashyna Maia V. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Head of the Department, Department of Management and the War Economy, The National Academy of the National Guard of Ukraine (pl. Povstannya, 3, Kharkiv, 61001, Ukraine)

Naumenko Mariia O. – Candidate of Sciences (Economics), Professor, Professor, Department of Management and the War Economy, The National Academy of the National Guard of Ukraine (pl. Povstannya, 3, Kharkiv, 61001, Ukraine)

Сьогодні кластерні об'єднання є однією з найефективніших форм організації інноваційних процесів, форм регіонального розвитку, за якої на ринку конкурують вже не окремі підприємства, а цілі комплекси, які скорочують свої витрати завдяки спільній технологічній кооперації компаній. Об'єднання у кластери формують специфічний економічний простір з метою розширення сфери вільної торгівлі, вільного переміщення капіталу та людських ресурсів, а отже, виконують функції структурують елементів глобальної системи.

Економіка, що формується на основі кластерів, – це модель конкурентоспроможної та інвестиційно привабливої економіки, яка забезпечує високий рівень та якість життя населення. Кластерні об'єднання є необ-

хідними, оскільки процеси інновації вимагають ресурсів і компетенції, які перебувають часто за межами окремо взятої компанії. Кластерні механізми (або локальні мережі територіально-виробничої системи) є джерелами та факторами економічного зростання територій.

Незважаючи на велику кількість визначень понять «кластерні мережі» та «кластер», існує потреба в більш точній концептуалізації того, що являють собою кластери та пов'язані з ними явища.

З англійської мови термін «cluster» перекладається як гроно, букет, щітка, або як група, скупчення, зосередження (наприклад, людей, предметів), або як бджолиний рій, буквально – «зростати разом». Кластер – це також, крім всього іншого, і математичний термін, що позначає

фізично близьке розташування логічно пов'язаних об'єктів у межах однієї області. Подібне значення вкладається і в економічний зміст (визначення, поняття) цього слова.

Так, американський вчений Майкл Портер, фахівець у сфері кластерів, дає таке визначення: «Кластери – це зосередження в географічному регіоні взаємозалежних підприємств та установ у межах окремої області». Далі М. Портер доповнює визначення тим, що кластери охоплюють значну кількість різного роду підприємницьких структур, важливих для конкурентної боротьби, а саме: постачальників спеціального оснащення, нових технологій, послуг, інфраструктури, сировини, додаткових продуктів тощо. І далі: «...багато кластерів включають органи влади та інші установи – такі як університети, центри стандартизації, торговельні асоціації, які забезпечують утворення, спеціалізоване перенавчання, інформацію, дослідження та технічну підтримку» [1, с. 26].

Можна навести такі визначення поняття «кластер».

Кластери – це сконцентровані за географічною ознакою групи взаємозалежних компаній, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, фірм у споріднених галузях, а також пов'язаних з їх діяльністю організацій (наприклад, університетів, агенцій зі стандартизації, торговельних об'єднань) у певних областях, що конкурують, але при цьому ведуть спільну роботу [2, с. 258].

Кластер – це географічно близькі групи взаємопов'язаних компаній та пов'язаних з ними організацій, асоційованих установ в окремій галузі, сфері, які

пов'язані спільними технологіями та навичками, характеризуються спільністю діяльності та доповнюють один одного. Вони зазвичай існують в географічній зоні, де комунікації, логістика та людські ресурси є легкодоступними. Кластери зазвичай розміщуються в регіонах, а іноді – в окремому місті. С. Розенфельд підкреслює, що кластери мають мати активні канали для бізнес-транзакцій, діалогу та комунікацій. «Без активних каналів навіть критична маса відповідних фірм не є місцевим виробництвом або соціальною системою а, отже, не функціонує як кластер» [2, с. 258; 4].

Кластер – це територіальне об'єднання взаємозалежних підприємств та установ у межах відповідного промислового регіону, що спрямовують свою діяльність на виробництво продукції світового рівня. [3, с. 2].

Кластер – це географічно локалізована сукупність виробничо активних суб'єктів економічної діяльності з мотивованими та стійкими коопераційними відносинами [4, с. 12; 6].

Кластер – це територіально-галузеве добровільне об'єднання підприємств, які тісно співпрацюють із науковими установами та органами місцевої влади з метою підвищення конкурентоспроможності власної продукції та економічного зростання регіону [1, с. 4].

Тобто слово «кластер» має багато тлумачень в українській і російській мовах, але характерною ознакою його сутності є об'єднання окремих елементів (складових часток) у єдине ціле для виконання певної функції, або реалізації певної мети (табл. 1).

Таблиця 1

Теоретико-методичні підходи до визначення поняття «кластер»

Автор(-и)	Рік	Визначення поняття «кластер»
1	2	3
A. Маршал	1980	Кластер (від англ. <i>cluster</i> – група, скупчення) – це сконцентровані за географічною ознакою групи взаємопов'язаних між собою компаній у відповідних галузях, спеціалізованих постачальників, а також причетних до їх діяльності організацій (університети, торгові об'єднання, агентства із стандартизації), що, конкуруючи між собою, водночас проводять спільну роботу
M. Портер	з 1990	Кластер (промислова група) – це група близьких, географічно взаємозалежних компаній і пов'язаних з ними організацій, які спільно діють у певному виді бізнесу, характеризуються спільністю напрямків діяльності й взаємодоповнюють один одного. Кластер – це системно організована група економічно взаємопов'язаних фірм, постачальників, суміжних галузей і організацій, які виникають у певних районах і країнах з метою отримання конкурентних переваг
Г. Свен, М. Превезер	1996	Кластер – велика група фірм, пов'язаних галузями в окремій місцевості
Е. Ж.Фезер	1998	Кластер – не тільки пов'язані між собою і підтримуючі галузі та інститути, а скоріше пов'язані між собою і підтримуючі галузі та інститути, які конкурують на основі їх взаємозв'язків
Є. Безвушко	1999	Кластер – об'єднання за територіальною ознакою схожих, пов'язаних між собою взаємодоповнюючих підприємств
С. Розенфельд	2000	Кластер – концентрація фірм, які здатні виробляти синергетичний ефект через їх географічну близькість, навіть тоді, коли їх масштаб зайнятості може не бути виразним або помітним
Ж. А. Мінгальова, С. В. Ткачова	2000	Кластер – індустріальний комплекс, сформований на базі територіальної концентрації мереж спеціалізованих постачальників, основних виробників та споживачів, пов'язаних технологічними ланцюжками та такими, що виступають альтернативою секторального підходу
М. Войнаренко	2000	Кластер – це галузево-територіальне добровільне об'єднання підприємств, що тісно співпрацюють з науковими установами і органами місцевої влади з метою підвищення конкурентоспроможності кінцевої продукції та економічного зростання регіону. Кластер – це неформальне об'єднання організацій і фірм, зв'язаних між собою технологічно й економічно за ознакою географічної близькості

1	2	3
Я. Н. Дранев	2001	Кластер – мережа постачальників, виробників, споживачів, елементів виробничої інфраструктури, дослідницьких інститутів, взаємозв'язаних у процесі створення додаткової вартості
В. Чужиков	2001	Кластер – конкурентоспроможна організаційна форма територіально-ієрархічної моделі виробництва з різними рівнями локалізації, яка дає максимальний господарсько-соціальний ефект через мінімізацію витрат у порівняно подібних галузях, та в основі кластерної системи передбачає таку передумову, як концентрація
С. Соколенко	2002	Кластер або мережева промислова група – це група близьких, географічно взаємопов'язаних підприємств та організацій, які з ними співпрацюють, спільно діють в певному виді бізнесу та характеризуються спільністю напрямків діяльності і взаємодоповненням один одного
М. Афанасьєв, Л. Мясникова	2005	Кластер – господарський блок, який включає фірми та організації, пов'язані випуском кінцевої продукції і географічним положенням
Ю. І. Ефимичев	2005	Кластер – це, насамперед, форма мережі, оскільки близьке розташування фірм і організацій забезпечує наявність певних спільностей і підвищує частоту і силу взаємодії
В. П. Третьяк	2006	Кластер – інтеграція підприємств, спеціалізованих у певному секторі виробництва і локалізованих географічно
Ю. М. Ковальова	2007	Кластер – це локалізована територіально-виробнича форма інтеграції взаємодіючих суб'єктів господарювання, банківського, приватного секторів, освітніх закладів, органів влади та суміжних, допоміжних, конструкторських, інноваційних підприємств/організацій, об'єктів інфраструктури, що характеризується виробництвом конкурентоспроможних товарів або послуг, наявністю погодженої стратегії розвитку, спрямованої на реалізацію інтересів кожного з учасників і території локалізації кластера, на якій вона перебуває і що має істотну соціально-економічну значимість для регіону
І. Пилипенко	2007	Кластер – група географічно сконцентрованих компаній з однієї або суміжних галузей і підтримуючих їх інститутів, розташовані в певному регіоні, які виробляють подібну або взаємодоповнюючу продукцію і характеризується наявністю кластера і їх співробітниками, за рахунок якого підвищується конкурентоспроможність кластера у світовому господарстві
Н. Семенова	2008	Кластер – сукупність фірм і інших організацій, пов'язаних у певній виробничій області
Н. Ягодіна	2010	Кластери – це об'єднання підприємств провідної галузі, що випускають основні види продукції та організацій супутніх і підтримуючих галузей, що виконують допоміжні та обслуговуючі функції
М. Кизим	2011	Кластер – це мережа підприємств та організацій взаємопов'язаних і підтримуючих галузей економіки, яка концентровано розташована на певній території (країна, регіон) і має на меті отримання синергетичного ефекту та підвищення конкурентоспроможності за рахунок конкурентно-кооперативної взаємодії

Джерело: авторська розробка.

Виходячи з табл. 1, можна стверджувати, що зарубіжні дослідницькі теорії кластерів акцентують увагу на географічних ознаках та невід'ємності від конкуренції; а українські (сучасні) дослідницькі теорії кластерів – на об'єднанні фірм та інших організацій.

Управління розвитком кластерно-мережних структур є основою забезпечення імпульсу розвитку будь-якої країни, як із розвинутою економікою, так і з такою, що розвивається.

Незважаючи на те, що питання стратегічного управління ще із середини минулого століття привертають увагу вчених з усього світу, проблеми управління кластерами, а отже, і кластерно-мережними структурами, залишаються гострими і в наш час.

Можна дати такі визначення стратегічного управління, де найбільш яскраво була розкрита сутність концепції стратегічного управління.

Стратегічне управління [7] – це реалізація концепції, в якій поєднуються цільовий та інтегральний підходи до діяльності кластерно-мережної структури, що

дає змогу встановлювати цілі розвитку, порівнювати їх з наявними можливостями (потенціалом) кластера та приводити їх у відповідність за рахунок розробки та реалізації системи стратегії.

Концепція стратегічного управління лежить в основі стратегічного мислення і виражається у певних характерних рисах її застосування:

1. Базується на певному поєднанні теорій: системному, ситуаційному та цільовому підходах до діяльності кластера, що трактується як відкрита соціально-економічна система. Використання тільки однієї із зазначених засад не дає змоги досягти потрібних результатів – розвитку кластерно-мережної структури у довгостроковій перспективі.

2. Орієнтує на вивчення умов, в яких функціонує кластерно-мережна структура. Це дозволяє створювати адекватні цим умовам системи стратегічного управління, що будуть відрізнятися одна від одної залежно від особливостей кластера та характеристик зовнішнього середовища.

3. Концентрує увагу на необхідності збору та застосуванні баз стратегічної інформації. Аналіз, інтерпретація та застосування інформації для прийняття стратегічних рішень дає змогу визначити зміст та послідовність дій щодо змін у кластері завдяки зменшенню невизначеності ситуації.

4. Дозволяє прогнозувати наслідки рішень, що приймаються, впливаючи на ситуацію шляхом відповідного розподілу ресурсів, встановлення ефективних зв'язків та формування стратегічної поведінки персоналу.

5. Передбачає застосування певних інструментів та методів розвитку підприємств (цілей, «дерева цілей», стратегій, «стратегічного набору», стратегічних планів, проектів і програм, стратегічного планування та контролю тощо) [8].

Серед позитивних ефектів кластерної взаємодії можна виокремити такі: зростання продуктивності; підвищена сприйнятливість до можливостей інновації та високої спеціалізації; розширений доступ до ринків збуту, спеціалізованих постачальників, послуг, кваліфікованої робочої сили, технологічних знань; підвищений рівень формування нових підприємств; більша гнучкість та ефект великого масштабу; спільна діяльність; колективна ефективність.

Можливі труднощами такої взаємодії можуть бути недоліки фізичної інфраструктури; нестача доступного капіталу; слабка структура технологічних інститутів; регіональна ізольованість і замкнутість; недолік кваліфікованої робочої сили; ієрархія кластерів (труднощі для постачальників «нижнього» рівня; «несвоєчасні» кластери можуть бути неконкурентоспроможними).

ВИСНОВКИ

Економіка, що формується на основі кластерів, – це модель конкурентоспроможної та інвестиційно привабливої економіки, яка забезпечує високий рівень та якість життя населення. Кластерні об'єднання є необхідними, оскільки процеси інновації вимагають ресурсів і компетенції, які перебувають часто за межами окремо взятої компанії. Кластерні механізми (або локальні мережі територіально-виробничої системи) є джерелами та факторами економічного зростання територій.

Управління розвитком кластерно-мережних структур є основою забезпечення імпульсу розвитку будь-якої країни, як із розвинутою економікою, так і з такою, що розвивається. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Войнаренко М. П. Механізми адаптації кластерних моделей до політико-економічних реалій України / М. П. Войнаренко // Світовий та вітчизняний досвід запровадження нових виробничих систем (кластерів) для забезпечення економічного розвитку територій : матеріали конференції 1 – 2 листопада 2001 р. – Київ : Спілка економістів України, 2001. – С. 25 – 33.

2. Портер М. Е. Конкуренция / М. Е. Портер. – Москва : Издательский Дом «Вильямс», 2005. – 608 с.

3. Соколенко С. Промышленная и территориальная кластеризация как средство реструктуризации / С. Соколенко // Социальные аспекты и финансирование индустриальной реструк-

туризации: материалы конференции 26 – 27 октября 2003 г. – М. : Региональный форум, 2003. – С. 24 – 28.

4. Хасаєв Г. Р. Кластери – сучасні інструменти підвищення конкурентноздатності регіону (через партнерство до майбутнього). Частина 1 / Г. Р. Хасаєв, Ю. В. Міхєєв // Компас промислової реструктуризації. – 2003. – № 1. – С. 1 – 13.

5. Жданова Т. Кластеры, новые экономические отношения и бренды городов / Татьяна Жданова, Валерий Пекар [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.pekar.in.ua/Clusters.htm>

6. Федорова В. Г. Теоретико-методичні підходи до визначення поняття «кластер» / В. Г. Федорова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=704>

7. Шершньова З. Є. Стратегічне управління : навч. посіб. / З. Є. Шершньова, С. В. Оборська. – К. : КНЕУ, 1999. – 384 с.

8. Науменко М. О. Концепція побудови механізму управління розвитком кластерно-мережних структур / М. О. Науменко, М. В. Черкашина // Бізнес Інформ. – 2013. – № 10. – С. 373 – 378.

REFERENCES

Fedorova, V. H. "Teoretyko-metodychni pidkhody do vyznachennia poniattia «klaster»" [Theoretical and methodological approaches to the definition of "cluster"]. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=704>

Khasaiev, H. R., and Mikhieiev, Yu. V. "Klasteri – suchasni instrumenty pidvyshchennia konkurentnozdatnosti rehionu (cherez partnerstvo do maibutnyoho). Chastyna 1" [Clusters – modern tool to enhance the competitiveness of the region (through a partnership for the future). Part 1]. *Kompas promyslovoi restrukturyzatsii*, no. 1 (2003): 1-13.

Naumenko, M. O., and Cherkashyna, M. V. "Kontseptsiia pobudovy mekhanizmu upravlinnia rozvytkom klasterno-merezhnykh struktur" [The concept of the mechanism of development management cluster-network structures]. *Biznes Inform*, no. 10 (2013): 373-378.

Porter, M. E. *Konkurentsia* [Competition]. Moscow: Viliams, 2005.

Shershnyova, Z. Ye., and Oborska, S. V. *Stratehichne upravlinnia* [Strategic management]. Kyiv: KNEU, 1999.

Sokolenko, S. "Promyshlennaia i territorialnaia klasterizatsiia kak sredstvo restrukturyzatsii" [Industrial and territorial clustering as a means of restructuring]. *Sotsialnye aspekty i finansirovanie industrialnoy restrukturyzatsii*. Moscow: Regionalnyy forum, 2003. 24-28.

Voinarenko, M. P. "Mekhanizmy adaptatsii klasternykh modelei do polityko-ekonomichnykh realii Ukrainy" [Mechanisms of adaptation cluster models to political and economic realities of Ukraine]. *Svitovyi ta vitchyznianyi dosvid zaprovadzhennia novykh vyrobnychikh system (klasteriv) dlia zabezpechennia ekonomichnoho rozvytku terytorii*. Kyiv: Spilka ekonomistiv Ukrainy, 2001.25-33.

Zhdanova, T., and Pekar, V. "Klasteri, novye ekonomicheskie otnosheniia i brendy gorodov" [Clusters of new economic relations and the brand of the city]. <http://www.pekar.in.ua/Clusters.htm>